

STANKO ŽEPIC

O JEDNOJ »KONTRASTIVNOJ« GRAMATICI
IZ GODINE 1851.

1.0 Političke su prilike uvjetovale da se njemački jezik u našim krajevima morao znati, pa je stoga potpuno razumljivo da su se za potrebe hrvatskog i srpskog stanovništva već tokom 18. stoljeća počele pisati njemačke gramatike. One su za razliku od gramatika njemačkih gramatičara (uzor su koncem 18. i početkom 19. stoljeća Gottsched i Adelung) »kontrastivne«. Već u svom često još »baroknom« naslovu spominju i korisnika: »für die Slavonische Jugend« (Reljković 1767), »rádi oupotreblénija Sérbskija junosti« (Lazarević 1774), »za upotreblenie Srbske mladeži« (Tirol 1830), »zum Gebrauche der Croatischen Jugend« (anonimni autor 1772) i koriste u objašnjavanju osobitosti njemačkog jezika barem djelomično hrvatski odnosno srpski. Sasvim dosljedan u »kontrastiranju« srpskog s njemačkim je autor Adam Dragosavljević koji je 1833. izdao malu knjižicu pod naslovom *Njemačka gramatika za decu i za svakoga, koji je rad nemački jezik iz knjigâ za krátko vréme da nauči*.¹ Ta knjižica, međutim, nije kompletna njemačka gramatika jer je to, kako još u naslovu autor kaže, »prvo párče« i u predgovoru dodaje »[gramatiku] u tri-četirili parčeta... namerâvam izdati.«² Tu namjeru ostvario je tek 1851. kad je izašla njegova *Deutsche Grammatik für die serbische Jugend, Zweite verbesserte und stark vermehrte Original-Ausgabe* (s ovim naslovom na omotu, a unutra s istim naslovom kao i prvo izdanje, samo bez sintagme »za krátko vréme« jer je možda ipak spoznao da je učenje jezika dugotrajan posao).

1.1 O autoru možemo ponešto saznati iz predgovora. U prvom izdanju potpisuje se »u Vukovaru 1. Novembra 1833. Adam Dragosavljević učitelj«, dok je u drugom izdanju napredovao u inspektora ili, kako bismo mi danas rekli, u prosvjetnog savjetnika: »Schid, den 12-ten März

¹ Prvo izdanje ima ukupno 32 stranice i obrađuje samo član i imenicu, uz primjedbu »Treće delorčđe nastaje u drugom parčetu«. Uz taj gramatički dio dodane su na tri stranice važnije riječi i kratki razgovori.

² Svi citati na njemačkom i srpskom navedeni su točno sa svim dodatnim znakovima i gramatičkim greškama koji vrlo dobro informiraju o tome kakav je srpski i njemački jezik autor govorio. Svi dodaci i objašnjenja unutar citata stavljeni su u uglate zagrade, a očite tipografske greške su ispravljene.

1851. Adam Dragosavljević, Schulenaufseher«. O svojem, kako sam isti-
 će, pionirskom gramatičkom pothvatu ima veoma visoko mišljenje: »Ni
 jedna (meni poznâta) nemačka Gramatika nije (ni sámôga Adelunga) tako
 skroita, da bi se mogla s polzom za Srblje opredéliti; zato sam môr'o
 sasvim novi k nemačkom jeziku krčiti pût.« A o gramatici u tččenju stra-
 nog jezika ima također vrlo određeno mišljenje: »Obično pāk poznâta
 gramatična zanovêtânja nisu ot potrebe u nâukî tûdêga jezika...« Vrlo
 moderno! Kao da slušamo nekog od današnjih metodičara i pisaca udž-
 benika stranih jezika! Međutim, od svega toga u predgovoru drugom iz-
 danju nije ostalo ništa. Ali tu se autor, govoreći o ortografiji (različita
 slova za isti glas, više slova za jedan glas, isto slovo za različite glasove),
 predstavio kao patriot koji svoje cijeni iznad svega: »So geht es mit der
 teutonischen unstandhaften Methode! Nicht das deutsche Volk, nicht
 die Sprache, die Schreiber sind schuld daran. Vergebung! ... In der neu-
 serbischen Schreibart sind keine Hieroglyphen, keine Täuschungen! Alles
 ist nach der natürlichen Ordnung der Sprache geregelt: so viel Laute, so
 viel Buchstaben. Ein Vorzug, um den die Deutsche uns Serben zu be-
 neiden haben!« (str. 6).

2.0 Raspodjela građe u Gramatici temelji se na latinskoj gramatičkoj
 tradiciji u deset partes orationis, ili kako to autor sam formulira: »U
 govoru ima svakojâki rêci, koje se mogu u nemačkom podéliti na deset
 delorêčja (zehn Redetheile).« (str. 10), pa su to i podnaslovi poglavlja:
 O Pôlniku, O imenitosti, O priložnosti, O Brojnosti, O Zaimenosti, O gla-
 gôlu, O uzglagôlnicima, O predrečnicima, O svezrečnicima, O međrečni-
 cima. Iza tog morfološkog dijela slijedi kratka sintaksa: »O redostavu
 nemačkî rêci« (tj. red riječi) i »Uprava imenitî rêci u redoslovu« (tj. rek-
 cijâ), zatim dolazi kratki odlomak »O slovopîsu« (tj. pravopis), i tu je
 Gramatika gotova. Zadnji dio knjižice sadrži, također u dobroj gramatič-
 koj tradiciji, popis riječi po predmetnim područjima (1. Nebne pojave,
 2. Zémne pojave itd. do 34. Čovečânstvo). Zatim slijede primjeri za prije-
 vod: kratke srpske i kratke njemačke rečenice, »Kurze moralische Sprü-
 che«, »Ein Indianer schreibt an seinen König« (s prijevodom) te primjeri
 razgovora na njemačkom u različitim prilikama i primjeri za pismene
 sastavke. Na kraju je dodana (vrlo nepotpuno) gramatička terminologija.

2.1 Prije nego se počne baviti gramatikom, autor u »Predopomeni«
 daje pravila za izgovor iz kojih se (kao i iz »Vorrede«) vrlo dobro može
 saznati kakav je njemački jezik sam govorio, odnosno kakvim se nje-
 mačkim jezikom komuniciralo u Srijemu: nema zaobljenih vokala i dif-
 tonga (*cvelf* — *zwölf*, *glik* — *Glück*), *majze* — *Mäuse*), *s* je zvučno samo
 između dva vokala (*béze* — *böse*), *sp* i *st* izgovaraju se na početku, ali i
 u sredini riječi *šp*, *št* (*Durst* — *duršt*), »a na kraju a dosta i u srédi kao
 s...« (str. 9). Prema riječima kojima je označen izgovor čini se da se
 dobro razlikuju zvučni i bezvučni okluzivi na početku riječi što u tom
 južnonjemačko-bavarskom kolokvijalnom jeziku ne bi trebalo da bude
 (ili je to možda preuzeto iz Heyseove gramatike koja se spominje u Pred-
 govoru u bilješci, str. 4). Ali i na kraju riječi ostaju u transkripciji zvučni
 okluzivi koji se ne govore ni u jednom njemačkom dijalektu. Možemo

zbog primjera kao *lôb* — *Lob, dib* — *Dieb* pretpostaviti da se tu radi ili o utjecaju srpskog izgovora na njemački ili o površnosti autora koji u izgovor prenosi slova a ne glasove. Jer, pravi dijalekt izbija iz pojedinih riječi koje se mjestimice pojavljuju u zgradama: *pečénje* — *der Braten* (ili *Pradl*), *košulja* — *das Hemd* (ili *Hemet*), *er ist drin* (*trin*), *koza* — *die Ziege* (*Geiß*) uz bilješku »izgovara se: *khus* — *gâs*«, puška — *das Gewehr* uz naznačen izgovor (*kvêr*). Ti primjeri pokazuju da se kod okluziva, barem u nekim riječima, ukida opozicija po zvučnosti. A karakteristično je da se na više mjesta pojavljuje opaska »po knjiški« ili »piše se« tako a »govori« ovako.

2.2 Držeći se inače ispravnog metodičkog principa — od poznatog k nepoznatom — koji je proklamirao u predgovoru: »Die Erfahrung lehrte mich, daß die Jugend bloß aus Bekannten das Unbekannte gelernt leichter beibehalte; so habe ich das Serbische als Bekannte dem Deutschen — den Anfängern unbekanntem überall vorangestellt mit dem innigsten Wunsche, der Jugend den Weg zum Erlernen der deutschen Sprache dadurch zu ebnet und zu erleichtern.« (str. 6), autor čitavu gramatiku postavlja na glavu, jer svaki gramatički primjer počinje srpskim prijevodom. Takva metoda dovodi do apsurdna da njemačke nominalne i pronominalne paradigme imaju 6 odnosno 5 padeža. Jer, premda izričito kaže: »Nemačke rěči imaju četir okončâja ili padeža (*vier Endungen*), a sръpske šest, koji se ovako zovu: imenitelni, roditelni, dátelni, vinitelni, zvátelni, tvoritelni«³ (str. 12), ipak, dosljedan proklamiranom »kontrastivnom« principu, navodi sve paradigme u ovakvom obliku:

- I. pero — die Feder
- R. pera — der Feder
- D. peru — der Feder
- V. pero — die Feder
- Z. pero — o Feder
- T. perom — der Feder

Tako se isto pojavljuje paradigma člana s pet padeža. A budući da se polazi od srpskog, mora se nepostojeći član zamijeniti najsličnijom jezičnom jedinicom, demonstrativom:

- tâj — der
- toga — des
- tome — dem
- tog — den
- tim — dem

³ Ovo izričito naglašavanje da »nemačke rěči imaju četir okončâja« čine malo vjerojatnim da se autor u nominalnim i pronominalnim paradigmama nadovezuje na Gottscheda koji kao zadnji njemački gramatičar još uporno brani latinsku paradigmu od 6 padeža u njemačkom jeziku i prevodi latinske nazive padeža s *Nennendung*, *Zeugendung*, *Gebendung*, *Klagendung*, *Rufendung*, *Nehmendung* (citirano prema osmom izdanju *Kern der größern Deutschen Sprachkunst*, Leipzig 1777).

2.2.1 Podjela imenica na deklinacijske klase temelji se na tradiciji latinske gramatike, koja se provlači u pisanju njemačkih gramatika do u 19. stoljeće. Prvi princip podjele je rod imenica (1. deklinacija imenice ženskog roda, 2. i 3. deklinacija imenice muškog i srednjeg roda zajedno), dok se potpodjela vrši na temelju završetka riječi (ne sufiksa!).⁴ Tako se npr. 1. deklinacija dijeli na pet supklasa pravilnih riječi: »Prva vrsta reči kônci se sa e: mräv — die Ameise; čela — die Biene; meür — die Blase; ... Peta vrsta ženski reči kônci se sa svakojâkim slovima: dolâzak — die Ankunft; posô — die Arbeit ... gospoja — die Frau ... uzdânje — die Hoffnung ...« (str. 18—20), a k tomu se dodaje još paragraf »O nepravilnim réčma prve Deklinâcije« (koji sadrži imenice *Mutter* i *Tochter* te imenice historijske *i*-deklinacije s prijeglasom i nastavkom *-e* u pluralu). Premda je u predgovoru prvom izdanju euforički ustvrdio: »Što je bilo dosad nâjzamršenije, to je evo s trí nemačke deklinâcije razmřšeno: sad se iz ovê Gramatike može znati, koje réči po kojoj idu deklinâciji.«, ovakav morfološki opis nikako nije »razmrsio« teškoće u deklinaciji. Jedina je pomoć učeniku u listama imenica koje autor zaista uz svaku deklinaciju i navodi. Po istom obrascu obrađene su i ostale deklinacije.

2.3 U prikazu glagola zanimljiva je i terminologija i morfološki opis. U predgovoru drugom izdanju autor upozorava na svoje »inovacije« i osobito ističe svoju originalnost koju iz »važnih razloga«, osim kod glagola, nije mogao dosljedno provesti do kraja: »Ich mußte jedoch aus wichtigen Gründen, nicht aus Überzeugung, dem alten Schlendrian in manchen Stücken huldigen; sonst hätte die Sprachlehre eine ganz fremdartige Form bekommen. Bei den Zeitwörtern wagte ich mehr. Denn wer könnte es mir z.B. in Abrede stellen, daß es keine halb- und längstvergangene Zeit der verbindenden Art gibt! Erstere ist eine bedingte gegenwärtige, letztere eine bedingte vergangene Zeit. So auch im Lateinischen: ederem (nunc), si panem haberem (nunc). Eine große Erleichterung, glaube ich, bei der Darstellung der Zeitwörter gemacht zu haben.« (str. 6—7). Prevedeno na jezik današnje gramatike: konjunktiv preterita za pogodbu u sadašnjosti (potencijalna pogodba), a konjunktiv pluskvamperfekta za pogodbu u prošlosti (irealna pogodba). Taj se opis podudara s opisom u današnjim gramatikama. Međutim, u samom tekstu Gramatike na taj se problem više ne upozorava.

2.3.1 Kako izgleda morfološki opis glagola i kakva je terminologija vidi se iz odlomka »O Zbivanju glagólovu«: »Zbivanje glagólovo jest razno-vidno na glagólu označénje jestvovânja (egzistencije) ili poslovanja ličnosti [ličnost = subjekt]. Što se god zbíva sa ličnosti, zbíva se u vremenu ili prolâznom, kao: gřmni — es donnert; ili prošlom, kao: gřmnilo je — es hat gedonnert; ili nástupnom, kao: gřmnicé — es wird donnern. U svakom od ova trí vremena ima više zbívanja. Tako

⁴ Podjelu imenica po završecima (ne po sufiksima) provodi opet Gottsched kao zadnji gramatičar koji latinsku gramatičku tradiciju dosljedno prenosi na njemački.

Prolazno vréme ima 4. Zbivanja	{	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sadašnjje: itâm, itnêm — ich werfe 2. Imenosno: itânje, itnúće — das Werfen 3. Kopčavno: itajûći, itnûvši — werfend 4. Zapovedno: itaj, itni — wirf
Prošlo vréme ima 5. Zbivanja	{	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pređašnjje: oni itaše, itnuše — sie warfen 2. Končavno: <ol style="list-style-type: none"> a) lično: itao, itnuo — geworfen b) prédmetno: itân, itnût — 3. Prestâlo: itao, itnuo sam — ich habe geworfen 4. Prestâlo bivše: itao, itnuo sam bio — ich hatte geworfen 5. Bitradno bivše: itao, itnuo bi sam bio — ich hätte geworfen
Nástupno vréme ima 5. Zbivanja	{	<ol style="list-style-type: none"> 1. Osnôvno: itati, itnuti — werfen 2. Námerno: itaću, itnuću — ich werde werfen 3. Bitradno: itao bi, itnuo bi — ich möchte werfen 4. Otložno: itao, itnuo budem — ich werde geworfen haben 5. Sumljivo: biću itao, itnuo — n. p. po svoj

príllici ona će biti juče prela neznajûći, da je Svêtac — sie wird gestern vermuthlich gesponnen haben, ohne es zu wissen, daß es ein Feiertag ist.« (str. 55).

2.3.2 Ovaj morfološki opis pokazuje kako autor, polazeći od srpskog, mora za njemački jezik postulirati paradigme koje nisu temporalne, već pripadaju modalnim funkcijama glagola (futur II u funkciji »sumljivog zbivanja«, konjunktiv preterita od glagola *mögen* kao pomoćni glagol za tvorbu neke vrste konjunktiva futura). Zanimljivo je i s kontrastivnog stajališta opravdano da se srpski glagol navodi u perfektivnom i imperfektivnom obliku, međutim, nepostojanje kategorije vida u njemačkom jeziku se ne komentira. Isto je tako karakteristično da se u »zbivanja« ubrajaju i nominalni glagolski oblici.

Pažnju zasluŕuje i shematski prikaz tvorbe glagolskih osnova jakih glagola. Polazeći od historijskih prijevornih razreda, autor daje popis jakih glagola u preglednoj tabeli koja bi se mogla preuzeti u svaku današnju školsku gramatiku.

2.3.3 I kod prikaza glagola govorni jezik ima prednost pred »knjiškim«. O tom svjedoče paragrafi u kojima se obrađuju osobitosti nekih jakih glagola: »U nekî glagóla jaova ličnost [prvo lice singulara] zadržáva ovo preglásje, i govori se n. p. ich gib, ich hilf, ich iß, ich nimm, ich versprich, mesto: ich gebe, helfe, esse, nehme, verspreche. Tako poknjiški

kâže se: bojo sam se — ich habe gefürchtet, želio sam — ich habe gewünscht, zvao sam — ich habe gerufen; a prosto govori se: ich habe gefürchtet, ich habe gewünscht, ich habe gerufen. U knjigama nalazi se tiova i onova ličnost [drugo i treće lice singulara] sa preglâsjem a na ä, o na ö, a u govoru néma toga preglâsja n. p. tí spávaš, ón spáva — du schlâfst, er schlâft, govori se pravilno: du schlafst, er schlaft ...» (str. 87).

2.4 U morfologiji pridjeva vrlo se točno navode tri pridjevske paradigme: »bez pôlnika, sa pôlnikom ein, eine, ein, sa pôlnikom der, die, das« (str. 41—42), ali ih se autor, kako pokazuju citati u ovom tekstu, uvijek ne pridržava (usp. *die Deutsche, aus Bekannten* mjesto *die Deutschen, aus Bekanntem*). U komparaciji pridjeva («O sparivanju priložnosti») navodi se popis pridjeva s prijeglasom («povišeni i preuzvišeni stepen ima preglâsje u ovim rěcma») (str. 40), dok se o samoj tvorbi ne kaže ništa, već se iz primjera mora zaključiti kako se tvore komparativ i superlativ (jer »gramatična zanovětânja nisu ot potrebe«!).

2.5 U poglavlju o zamjenicama obrađuju se »lične, prisvôjne, ukâzne i zapitne zaimenosti«, a ličnima se dodaju još *jederman, jemand, niemand, wer immer, man, es, selbst* i *allein*. Navode se paradigme ličnih zamjenica (sa 6 padeža), a kod posvojnih, pokaznih i upitnih zamjenica upućuje se na odgovarajuće pridjevske deklinacije. U tom poglavlju pojavljuju se i stvarne kontrastivne bilješke: upotreba povratne zamjenice («sebi, sebe ili se dodaje se sve trîma licima, a nemačko sich sâmo trećem»), razlika između *man* i *es* («Man govori se 1) kad se u srpskom može reći čovek ... 2) kad se u srpskom može reći treba: treba se čuvati, man muß sich hütten ... 3) kad se koje lice neizvesno govori: Pišu nam iz Budîma, man schreibt uns von Ofen ... Es dolazi u govoru: 1) kad se na kakvu prě rečenu stvâr uznâša ... tráva je malena ... das Gras ist klein ... 2) kad se u srpskom može podrazumévati tó ili nešto: Ja čujem (tô) što tí govoriš, ich höre es, was du sprichst ... 3) Es stoi pred ovim rěcma: gŕmni es donnert ... 4) Es govori se u počétku nâjviše zato, da nebi govor pîtânja bio ... Es waren viele Leute in der Kirche, tó se kazuje da je bilo mnogo ljudi u crkvi ...») (str. 49—50). Kod posvojnih zamjenica autor upozorava na upotrebu zamjenice svoj («u srpskom mesto moje, tvoje, njegovo, njezino govori se obično svoje n. p. já svoju mater poštujem, ich ehre meine Mutter»), a kod upotrebe srpskih posvojnih pridjeva inzistira na (danas još u dijalektu uobičajenom) njemačkom ekvivalentu imenica u genitivu + posvojna zamjenica kao na jedinom ispravnom obliku («Među ovima šesirima Jovanov je nâjnoviji, unter diesen Hüten ist des Johanss seiner der neueste»), pa u bilješci iza rečenice »Ón razgléda nji-ove vreće, i náđe istu (n. p. čašu) u Veniâminovoj (vreći), er suchte ihre Säcke aus, und fand selben (Becher) in Benjamins seinem.« kaže: »Ovako se nemački govori, a ovaj poslednji primer svedoči, da se gdišto ovako i u knjigi piše. Meni je nâjviše za tim stalo, da pokâžem, kako se govori, a ne kako Gramatičâri po latînskom natěžu, n. p. mesto meiner Mutter ihrem Bruder kao što se govori, oni pišu po latînskom: meiner Mutter Bruder, meae matris fratri, moje matere bratu.« (str. 52).

2.6 U prikazu nepromjenjivih riječi autor se ograničava na popise s primjerima. Budući da polazi od srpskog, ne može ni izdaleka dati iscrpan popis, već samo više ili manje slučajne njemačke ekvivalente. Za ilustraciju takve »kontrastivne metode« može poslužiti odlomak iz poglavlja »O predrečnicima«: »u — in: u bāšču — in den Garten, u bāšči — in dem Garten; 2) nach: u Beč — nach Wien; 3) zu: u Béču — zu Wien; 4) unter: u žitu bilo mlogo prašine — unter dem Korne war es viel Staub; 5) um: dóđi u 6 sāti — komme um 6 Uhr; 6) an: tō se dogodi u jednu nedelju — das geschah an einem Sonntage; 7) auf: tāj svétac pada u nedelju — das Fest fällt auf den Sonntag; u flautu svírati — auf der Flöte spielen; 12 nôžéva ide u jedno tuce — zwölf Messer gehen auf ein Dutzend; 8) bei: u boga ima svašta dosta — bei Gott ist alles genug; u mene ima novāca — ich habe Geld; on računa dvadeseticu u 50 krajčara — er rechnet den zwanziger zu 50 Kreuzer; otišo u dŕva — er ist ums Holz gegangen. 9) während: u vréme rata sve je skúpo — während des Krieges ist alles theuer.« (str. 90—91). Da njemački ekvivalenti ne odgovaraju uvijek onom što bi trebali biti, pokazuju primjeri pod brojem 8. Oni također dobro ilustriraju površnost kojom je autor »sasvim novi k nemačkom jeziku kŕcio pŭt«.

2.7 U kratkom poglavlju o redu riječi (»O Redostavu nemačkŕ réči«) i u nešto opširnijem poglavlju o rekciji (»Uprava imenitŕ réči u redoslovu«) autor se potpuno oslanja na Heyseovu gramatiku.⁵ Iz nje prenosi u reduciranom obliku tabelu za red riječi u glavnoj, upitnoj i zavisnoj rečenici (»glavni skāz, pŕtavni skāz, poredni skāz«) (str. 99; Heyse str. 347 i 348), i popise glagola, pridjeva i prijedloga koji regiraju pojedini padež. Dok kod Heysea popisi imaju smisla jer su snabdjeveni obiljem primjera, kod našeg autora su većinom potpuno besmisleni jer su primjeri malobrojni, a glagolima i pridjevima nisu navedena značenja (str. 101—106; Heyse 274—284, 197—198). »Pjesmice« za memoriranje prijedloga s pojedinim padežima (koje se u njemačkim gramatikama tradiraju sve do naših dana) također su preuzete od Heysea (»Schreib: mit, nach, nächst, nebst, sammt, bei, seit, von, zu, zuwider, / Entgegen, auŕ, aus stets mit dem Dativ nieder!«) (str. 105, Heyse 302).

2.8 Odlomak o ortografiji (»O slovopŕsu«) donosi pored najvažnijih pravila i popis »Nekŕ jednako glāsećŕ, a drugo znācećŕ réči, koje se rāzlično pišu«. Taj je popis, uz neznatno kraćenje, preuzet iz njemačke gramatike za škole Vojne krajine.⁶ Tu se vidi, što je već spomenuto, da autor ne razlikuje zaobljene i nezaobljene prednje vokale i da za njega kvantiteta vokala nije distinktivna. Primjeri kao *Ofen* — *offen*, *Hüte* — *Hütte*, *Wahl* — *Wall* idu u rubriku »jednako glāsećŕ« riječi isto kao i *fiel* — *viel*, *Ferse* — *Verse* i dr. (gramatika za Vojnu krajinu taj popis naslovljuje »Von einigen gleich und ä h n l i c h lautenden Wörtern, welche eine verschiedene Bedeutung haben, und in der Schrift von einander unterschieden werden«, str. 188—194).

⁵ Heyse, *Theoretisch-praktische deutsche Schulgrammatik...*, Hannover 141844.

⁶ *Deutsche Sprachlehre zum Gebrauch der Militär-Gränzschulen in Kroatien und Slawonien*, Agram 1839.

3.0 Popisi riječi koji se pojavljuju po predmetnim područjima prava su riznica južnonjemačko-austrijskog i dijalekatskog vokabulara (ne samo njemačkog nego i srpskog). Evo nekoliko primjera: *šamlica* — *der Fußschamel*, *gaće* — *Gatjahosen*, *lončić* — *das Töpfel (ili Häfrl)*, *kolači* — *das Mehlspeiß*, *pantljika* — *das Bandl*, *kujna* — *die Kuchel*, *krastavac* — *die Umorke*, *pipa* — *die Pippe*, *ognilo (ili masat)* — *der Stagel* [tj. *Stahl*]. U popisima su u velikoj mjeri zastupljene riječi ruralnog vokabulara, npr. dijelovi pluga: *órnice* — *der Pflugkerkl*, *oritak* — *die Pflugsreute*, *kozlac* — *die Saul*, *zácърtnjak* — *der Eckeidl*, *сърtalo* — *das Sech*; dijelovi kola: *сърčanica* — *der Landwit*, *klin u сърčanici* — *der Reibnagel*, *švrake* — *die Reibscheid* i mnoge druge riječi koje danas ni njemačkim ni srpskohrvatskim govornicima nisu poznate.

4.0 Najzanimljivija strana gramatike je, kako se već moglo vidjeti iz navedenih primjera, osebujna gramatička terminologija. Dosljedan do apsurdna, autor ne donosi gotovo ni jedan jedini latinski gramatički termin, već njemačke izraze (koji su opet vrlo često nespretni prijevodi s latinskog) prevodi na srpski. Iz njemačkih termina koje navodi može se zaključiti da je vrlo konzervativan jer se terminološki oslanja na Gottscheda, a ne na Adelunga ili Heysea koji su mu, kako se iz teksta vidi, poznati. Da je o terminologiji intenzivno razmišljao, vidi se iz bilješke gdje, prilično naivno, raspravlja o nazivu za pridjev: »Ovo je po nemačkom ovako priložnost naimenovâno; a Ilíri, braća naša nazivaju ovakove reči pridâvnima [u gramatici za Vojnu krajinu *pridavak*]; no niti su one pridâvne ni priložite, već uprâvo izdaite; zašto one izdâju svaku stvâr, kakva je spolja i iznûtra. Ierbo na prîmer, kako poglêdim na što, taki doznam, kakvo je: bélo ili cърno! Kako okusim štâ, taki doznam kakvo je: slatko ili kiselo! Dakle one se mogu nazvati izdaite rêči.« (str. 35).

4.1 Srpska gramatička terminologija prve polovice 19. stoljeća još je potpuno pod utjecajem crkveno-slavenske terminologije. Autoru ove gramatike treba, međutim, priznati da se u nekim terminima pokušao osloboditi crkveno-slavenskih terminoloških okova i uvesti nove srpske termine. Neki od njih nam se danas čine grotesknim, kao npr. imena za lične glagolske oblike: *jaovi*, *tiovi*, *onovi*, *miovi*, *viovi* i *oniovi* glagol, ili *padeži-ti* za deklinirati i *slogákati* za njem. *buchstabieren*. Potpuno su nerazumljivi i neobjašnjivi, a nisu preuzeti iz crkveno-slavenskog, izrazi *bitradno zbivanje* za konjunktiv preterita, *kopčavno zbivanje* za particip prezenta i *končavno zbivanje* za particip perfekta.

4.2 Da su istu terminološku muku mučili i hrvatski gramatičari, može pokazati usporedba s gramatikom za Vojnu krajinu. Kao primjer neka posluže samo nazivi za vrste riječi:

	Dragosavljević	Gramatika za Vojnu krajinu
1. das Hauptwort		
das Nennwort	imenost	glavnorêč
2. das Geschlechtswort	pôlnik	spolnik

3. das Beiwort	priložnost	pridavak
4. das Zahlwort	bróžnost	brojnik
5. das Fürwort	zaimenost	zaimе
6. das Zeitwort	glagol	vremenorēč
7. das Nebenwort	uzglagólnik	priložak
8. das Vorwort	predrečnik	predložak
9. das Bindewort	svezrečnik	veznik
10. das Zwischenwort	međrečnik	
das Empfindungswort		čutenjorēč

5.0 Gledano u cjelini, gramatika Adama Dragosavljevića ne može se po svojim kvalitetama kao gramatika mjeriti s ostalim gramatikama onoga doba, recimo s Tirolovom ili s gramatikom za Vojnu krajinu. Te su gramatike standardne, moglo bi se reći »školski« pisane gramatike koje ne odstupaju od njemačke gramatičke tradicije. Dragosavljeviću se, međutim, mora priznati originalnost s kojom u pisanje gramatike unosi svoju ličnost i bori se za njemački jezik koji se »govori«, tj. koji on govori, a odbacuje »knjiški« njemački koji je njemu i njegovoj provincijskoj sredini stran. Zbog toga je gramatika Adama Dragosavljevića, pored toga što je mali kamenčić u mozaiku naše filološke povijesti, i vrijedan dokument naše kulturne povijesti.

L I T E R A T U R A

- Nemačka gramatika/za/decu i za svakoga, koji je rad nemački jezik iz knjigâ za krátko vréme da nauči/od/Adama Dragosavljevića/prvo parče/ u Běču/ u tipografiji Kongregacije Mehtarista/1833. (32 stranice).
- Deutsche Grammatik für die serbische Jugend verfaßt von Adam Dragosavljević. Zweite verbesserte und stark vermehrte Original-Ausgabe. Pesth, 1851. Gedruckt bei Basil Kozma, im Piaristen-Gebäude untere Donauzeile. (151 stranica).
- Nemska grammatika/oder/Anfangsgründe/der/Deutschen Sprachkunst/Zum Gebrauch der Croatischen Jugend/In der Landes-Sprache verfasst. Wien 1772.
- Nova slavonska, i nimačka grammatika/Neue Slavonisch- und Deutsche Grammatik... für die Slavonische Jugend... heraus gegeben durch Mathiam Antonium Relkovich... Agram... 1767.
- Načálo oučénija hotjáštymъ oučítisja Knígъ písmeny njémeckimi... rádi oupotreblénija Sérbskija júnosti sočinéniemъ Sávy Lázareviča... Vъ... Grádje Vjémje... 1774.
- Nemačka gramatika za upotreblenje Srbske mladeži Dimitriemъ P. Tiroloomъ izjansjena u Budimu Slovyma kr. Peštanskogъ Universiteta 1830.
- Kern der Deutschen Sprachkunst aus der ausführlichen Sprachkunst Herrn Professor Gottscheds... Leipzig 1754.
- Johann Christoph Adelungs Deutsche Sprachlehre... Berlin 1781.
- Theoretisch-praktische deutsche Schulgrammatik oder kurzgefasstes Lehrbuch der deutschen Sprache... von Dr. Joh. Christ. Aug. Heyse... Hannover 1844.
- Deutsche Sprachlehre zum Gebrauch der Militär-Gränzschnulen in Kroatien und Slawonien, Agram 1839.

Zusammenfassung

EINE »KONTRASTIVE« GRAMMATIK AUS DEM JAHR 1851

Für den Gebrauch der serbischen und kroatischen Bevölkerung werden seit der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts deutsche Grammatiken geschrieben. Diese Grammatiken berücksichtigen die Muttersprache der Benutzer, so daß sie wenigstens teilweise für kontrastiv gehalten werden können. Im Artikel werden Besonderheiten einer solchen Grammatik dargestellt. Das ist »Deutsche Grammatik für die serbische Jugend« von Adam Dragosavljević, die in der Erklärung sprachlicher Eigenschaften des Deutschen konsequent vom Serbischen ausgeht.